

ВЪНШНА ПОЛИТИКА ЧРЕЗ „ТВЪРДА“ СИЛА

Доц. д-р Мария Чавдарова

Изкушавам се да озаглавя статията „За чука и пироните на Буш“ (по Френсис Фукуяма), но в името на академизма избирам предлагания вариант. По-нататък в текста се спирам подробно на метафората за американския чук като външнополитически инструмент на САЩ през двата мандата на Джордж Уокър Буш (2000–2008).

Приоритетът на военната сила и нелегитимните външнополитически действия на САЩ през последните десет години, negliжирането на „меката“ сила, в т.ч. публичната дипломация като средство на външнополитическа дейност, създават неблагоприятна външна среда за държавите, които се надяват на предвидима система на международните отношения в съответствие с нормите и правилата, заложен в Устава на ООН.

Най-обща представа за съотношението между военна сила и публична дипломация във външната политика на САЩ дават две цифри: 450 млрд. долара е военният бюджет на САЩ за 2006 г., а средствата за публична дипломация са едва 1 млрд. долара. Безпрецедентната девалвация на дипломацията като мирно външнополитическо средство е свързана с драстичен спад на доверието към САЩ. „На нас просто не ни вярват“, заключава Збигнев Бжежински след началото на войната срещу Ирак¹. Рязката промяна на съотношението в полза на военната сила, мотивирана от администрацията на Буш-младши с международния тероризъм, намалява способността на публичната дипломация да убеждава света в демократичната и мирна външна политика на САЩ. Сградите на американските дипломатически мисии в чужбина са добре укрепени крепости.

¹ Brzezinski, Zb., Pour une nouvelle strategie americaine de paix e la securite, Politique etrangere, 2003, Nr 3–4, p. 50.

Достъпът до тях става все по-труден, а режимът с мотивация „тероризъм“ – все по-строг.

Дипломатията е мирно средство на външната политика. Тя се реализира от официални държавни органи и има за цел да защити национално-държавен интерес така, както е формулиран от управляващия елит. Публичната дипломатия е по-широко понятие, което освен държавните дипломатически органи и служби включва външнополитическа дейност на други публични власти, осъществявана с публични средства. Това са обществени организации и съюзи, публично-частни партньорства, които имат отношение към външната политика на държавата и нейното взаимодействие с международни субекти.

Публичната дипломатия на САЩ е в криза през последното десетилетие по две основни причини: материални и морални. Администрацията на Буш-младши не оценява вторите, затова negliжира първите. Тя разчита приоритетно на „твърдата“ сила във външните отношения, която има за цел да гарантира сигурност на САЩ в един все по-несигурен свят.

Не е възможно да се сближаваш с други държави, когато всяка секунда напомняш на партньора си, че можеш да прибягнеш до военна сила, ако той не е съгласен ти да наложиш едностранния си интерес. Иначе му лепваш етикета „недемократичен“. Приоритетната мисъл за въоръжаване изключва стремежа към компромис като средство за разрешаване на международните спорове. Самият Буш-младши си го признава: „Взимам решението за външната политика с мисълта за война.“²

Безспорен е изводът, че решението за войната срещу Ирак е взето много преди терористичните актове на 11.09.2001 г. Те са само повод за неговата реализация. До днес общата асиметрична заплаха от тероризма остава без ясна характеристика. Всеки я определя според конкретния си интерес. Само 1 млрд. долара годишно за дипломатия срещу 2 млрд. долара седмично за военни разходи в Ирак и още 110 млрд. долара, предвидени за иракската война през 2007 г., означава крах на нравствения елемент в американския външнополитически интерес³. Прави-

² Цит. по в. Сега, 20.07.2004 г.

³ В. Монитор, 23.09.2006 г.

телствената грижа за въоръжената сила като външнополитическо средство контрастира с доминиращия възглед за свобода и демокрация на американските граждани, които са подозрителни към всяка хегемония и „твърда“ сила.

Възпиращата функция на законодателната власт спрямо американското правителство по проблеми на военните разходи се задейства с две решения от април и май 2007 г. Първото решение се отнася до гласуван от Сената закон, според който изтеглянето на американските военни от Ирак трябва да започне на 1.10.2007 г. и да завърши на 31.03.2008 г. Конгресът се съгласява да одобри допълнително финансиране на войната, ако войските се изтеглят оттам. Президентът Буш налага вето върху закона с мотива, че изтегляне на САЩ от Ирак би означавало признаване на техния провал. Второто решение е на Подкомисията за стратегически сили към Комисията за въоръжените сили на Долната камара, която гласува само половината от общо 310 млн. долара, които Буш иска за разполагане на противоракетна система в Чехия и Полша през 2008 г.⁴

Военно-силовият подход на САЩ влиза в противоречие с философията на международно-правното регулиране на спорове и конфликти, предвиждаща неупотреба на сила. В преамбюла на Устава на ООН и в членове 41, 42 и 52 военната сила се допуска само в краен случай. Съдържанието на тези текстове се тълкува едностранно и разширително от американската администрация, което лишава от смисъл принципа за неупотреба на сила. САЩ и водените от тях военни коалиции (военно-политическите съюзи са в криза) сами решават, дали става въпрос за въоръжено нападение и сами си предписват правото на самоотбрана при непрекъсната промяна на мотива. Сами си палят „съвременни“ войни, сами си ги гасят.

Мимикрията на понятието „война“ в „съвременна“ война обслужва едностранен интерес. „Новото“ в случая е следното: нападателят, определен от суперсилата като „демократичен международен субект“, не е предизвикан от въоръжено напа-

⁴ Die Zeit, 4.05.2007.

дение; войната не е наложена на нападателя; тя не е отбрани- телна за него, а е война по негова воля.

Върховният главнокомандващ на въоръжените сили на НАТО в Европа генерал Уесли Кларк определя военната сила като върховен арбитър в международните отношения. Според него силата е последна карта на класическата дипломация, чрез която САЩ променят поведението на някои държави. Генералът уточнява случаите, в които може да се очаква съвременна война: когато противниците не са големи и важни и когато проблемите, които я причиняват, не застрашават непосредственото оцеляване на великите сили⁵.

Тази лексика е на светлинни години от идеите на американските президенти Томас Удроу Уилсън и Франклин Делано Рузвелт за създаване на международен правен ред след Първата и Втората световна война. Макар че и в двата случая международната система за сигурност не е универсален символ на морала (създадена е въз основа на баланс на силите), световният ред е по-стабилен в сравнение с всички досегашни системи на международните отношения след Вестфалския мир. Въпреки че и двете системи не успяват да предотвратят войната и етиката в междудържавните отношения изчезва в противоречия и конфликти, Обществото на народите и Организацията на обединените нации потвърждават безалтернативността на международния разум под формата на задължителен международен ред.

От всички американски президенти У. Уилсън отива най-далеч в стремежа да обнови концептуалните елементи на външната политика. Той декларира желание за пълно премахване на баланса на силите като основен принцип в международната политика и замяната му с международен интерес за обща сигурност, реализиран чрез многостранни международни механизми. Три месеца преди влизането на САЩ в Първата световна война през 1917 г. У. Уилсън се обръща към Сената с реторичен въпрос: „Представлява ли сегашната война битка за справедлив и сигурен мир или само за нов баланс на силите? Трябва да има не равновесие на силите, а общ организиран

⁵ Кларк, У., Съвременната война – Босна, Косово и бъдещето на войната, С., 2002, с. 474.

мир.⁶⁶ Уилсън отхвърля доминацията на държавния суверенитет и предлага нов критерий за международно общуване – международен интерес за траен мир и човешка справедливост. Убеден е, че в началото на ХХ век светът се нуждае от спешен отговор на въпроса: справедливи ли са нашите действия?

Идеите на Уилсън са частично реализирани в опита да се хуманизира войната. През 1907 г. в Хага е приета международна конвенция, която предвижда задължително обявяване на война преди въоръжено нападение. В сила влизат международни договори, които регулират военните действия, като Женевските конвенции за подобряване положението на ранените и военнопленниците от 1919 г. и 1949 г., Женевският протокол за забрана на употреба на задушливи, отровни и други подобни газове и бактериологични средства от 1925 г., Хагската конвенция за защита на културните паметници от 1954 г., Конвенцията за забрана и унищожаване на бактериологичното оръжие от 1972 г., Конвенцията за забрана на враждебно използване на средства за въздействие върху природната среда от 1977 г.

През двата мандата на Буш-младши САЩ забравят да водят война по правилата на изброените международни договори. Използваната терминология в тях е обявена днес за анахронизъм. Тя е заменена с „демократично“ натоварени понятия и словосъчетания, които обслужват външната политика на суперсилата. Терминът „военна интервенция“ преминава в „хуманитарна интервенция“, „окупация“ – в „окупация за демокрация“, „военнопленници“ – в „нелегални бойци“. Затворниците в американската база Гуантанамо, по-голямата част от които пленени в Афганистан, са „нелегални бойци“, а не военнопленници. С промяна на името САЩ отказват правото на защита, която се полага според Женевската конвенция.

През септември 2006 г. Сенатът на САЩ одобрява законопроект за създаване на специални военни съдилища, които да съдят предполагаеми терористи. Ограничават се правата на „нелегалните бойци“. Не им се позволява достъп до събраните срещу тях доказателства, в разпита се включват недопустими

⁶⁶ The Papers of Woodrow Wilson, Princeton University Press, 1966-1994, Vol. 40, p. 537.

методи като хипотермия (телесно охлаждане), безсъние, психологически натиск, физическо насилие, което да не оставя белези по тялото⁷.

Въоръженото нападение не се предшества от обявяване на война, а от сформирание на „демократични военни коалиции“, които с решение на ООН и НАТО или без тях окупират суверенни държави, насилствено ги демократизират. Войната има ново име – мироналагане (peace enforcement) – безсмислено съчетание между мир и сила. Разликата между мироопазване (peacekeeping) и мироналагане е същностна. При мироопазването става въпрос за възпираща, ненастъпателна сила, а не за силово налагане на мира. Резултатът при мироопазването се постига при подчинение на субекта, а при мироналагането – при неговото неподчинение и превръщането му в обект. Целта при мироналагащите въоръжени сили е победа над врага „чрез използване на всички възможни средства по земя, въздух и вода срещу определен агресор“⁸. Успехът изисква идентифициран враг, който да бъде победен. Военнослужещите действат във враждебна обстановка без предварително съгласие на приемащата страна. За да се избегне аналогията с войните от XIX и XX век, мироналагащото действие се нарича „операция, различна от война“ (Operation Other Than War).

Парадоксално е, че държава, която афишира себе си за най-добра политическа демокрация, отхвърля редица международни договорености, които са пряко свързани с моралните ценности на американския народ. Става въпрос за Римския статут на Международния наказателен съд, Международния договор за забрана на пехотните мини, Протокола от Киото за промяна на климата, Договора за противоракетните системи от 1972 г., денонсиран от Буш в края на 2001 г., уж заради заплахата от международния тероризъм.

САЩ подписват Римския статут, но впоследствие отказват да го ратифицират с мотива, че антиамерикански настроени държави могат да злоупотребят с това право спрямо граждани на САЩ. Буш-младши оттегля подписа на Б. Клинтън.

⁷ В. Cera, 29.09.2006.

⁸ Institute for National Strategic Studies, Peacekeeping, L., 1993, 50-55.

Стремежът е американците по света, най-вече военните контингенти, да бъдат изключени от юрисдикцията на МНС (на пример по повод на мъченията над иракски затворници в Абу Гариб). САЩ си позволяват да притискат държави кандидатки за НАТО, в т.ч. България, да подписват двустранни споразумения, че няма да предават американци на този съд. В противен случай рискуват членството си в НАТО.

Желанието на САЩ да зачитат само онези договорености, които са изгодни за тях, води страната до международна изолация. Това е извод на Джоузеф Най в книгата му „Парадоксът на американската сила: защо единствената суперсила в света не може да действа сама“. Авторът, бивш заместник-министър на отбраната, привежда аргументи в подкрепа на тезата, че САЩ трябва да работят активно в международните организации, да не подценяват принципа на многостранността и да не развиват отношенията си с външната среда главно по двустранна линия. Възвращаемостта на многостранното действие е много по-голяма от едностранно обявената война.

Конфликтът между прагматичния и нравствения компонент на американския външнополитически интерес е постоянен източник на напрежение в системата на международните отношения. Вярно е, че в условия на преобладаващо насилие не е възможно винаги да надделяват моралните съображения. Подобно изискване би било преувеличено и нереалистично. Дори да съществува универсална международна система от общочовешки ценности, всяка държава ги пречупва през собствения си интерес. Въпросът е друг: всички държави, особено най-силните, да проявяват политическа воля за баланс между идеала и собствения интерес, между прагматиката и нравствеността в международната политика.

При двата мандата на Буш-младши САЩ не се нуждаят от многостранност и предвидимост в международните отношения. След разпадането на биполярния модел те приватизират международното право и използват военната сила като обикновено външнополитическо средство за всеки случай. Няма държава, която да им съперничи по военно-политически потенциал. Изключваме ядреното оръжие на Русия, което е съпоставимо с

това на САЩ. Липсата на реален опонент в конвенционалната военна сила създава у САЩ илюзията, че те априори прилагат правилен външнополитически подход по всички проблеми (Ирак, Косово, Иран, Естония, Грузия, противоракетна система в Полша и Чехия, военни бази в България и Румъния, войната в Афганистан). И се насочват към най-лесното външнополитическо средство, което гарантира бърз успех – военната сила. Само че бързото решение е изключително скъпо и високата му цена не позволява безкрайна употреба във времето.

Пол Кенеди анализира съотношението на силите през последните пет века и стига до извода: способността на великите сили да влияят върху световния ред не е константна величина; тя се променя в съответствие с неравномерното им икономическо и технологично развитие⁹. Най-силните държави отклоняват огромни финансово-икономически ресурси за постигане на военнополитически цели – дейност, която увеличава геостратегическия им апетит и едновременно с това подготвя отслабването на държавата, още докато тя е на върха. Военните разходи в света за 2006 г. надхвърлят 1 трилион и 300 млрд. долара. Предишният рекорд е от периода на Студената война през 1988 г. с 1 030 млрд. долара¹⁰. В същото време расте хуманитарната катастрофа в Дарфур, но никой не иска да „демократизира“ този район на Судан, в който 3 милиона души чакат помощ всеки ден и измират от глад и болести¹¹. Защото износет на пшеница не е като износа на оръжия. Разликата е в печалбата.

С производството на оръжия САЩ откриват нови работни места във военнопромишления комплекс. Продукцията на американските ТНК Локхийд Мартин, Боинг и Нортрон Грумън, заемащи първите три места в световната класация на оръжейните гиганти, не би могла да намери пазар, ако САЩ се придържат към класическата формула на мироопазване и оказват хуманитарна помощ на бедстващи африкански държави. С тази цел е измислено поредното „дървено желязо“ – воен-

⁹ Кенеди, П., Възход и падение на Великите сили. Икономически промени и военни конфликти XV–XX век, Св. Георги Победоносец, С., 1997, с. 72.

¹⁰ В. Монитор, 23.09.2006.

¹¹ Frankfurter Allgemeine Zeitung, 10.04.2007.

но-хуманитарна мисия. Това странно словосъчетание е употребено в Споразумение между правителствата на България и САЩ относно участието на военен контингент в хуманитарна мисия по охрана на лагера „Ашраф“ в Ирак, ратифицирано от 40-ото народно събрание на 22.02.2006 г. В раздел „Мисия“ е отбелязано: охрана и охранителни операции. Първото понятие (охрана) не предполага настъпателни действия, докато второто (охранителни действия) е по-адекватно на военния характер на мисията. По-точно определение на „охранителните действия“ се съдържа в раздел „Основание“: „Продължаващите операции по стабилизация на територията на Ирак изискват способности от сили с цел намаляване на заплахите, предизвикани от антикоалиционните сили“¹². „Антикоалиционни“ са всички субекти, несъгласни с американската окупация на Ирак.

Голяма изненада е елиминирането на посланик Рачев като субект по изпълнение на това междуправителствено споразумение. Негово Превъзходителство може да е само обслужващ персонал на командващия българската охранителна част, „който е най-висш национален представител по всички въпроси, свързани с българските сили и средства, освен ако (докато) не бъде заменен от по-старши български командващ на бойната единица в бъдеще“¹³. Самият Рачев е военен, но този статут според международното право е без значение за посланическата му битност. Освен ако не се наложи промяна на Виенската конвенция за дипломатическите представителства от 1961 г. в следното направление – дипломатията в логистична подкрепа на войната. В междуправителствените българо-американски отношения най-важни са министрите на отбраната. Министрите на икономиката, науката, здравеопазването, образованието са в глуха линия.

Въпрос: Дали военните отношения със САЩ са от приоритетно значение за дългосрочния национално-държавен интерес на България?

¹² Споразумение между правителството на Р България и правителството на САЩ относно участието на български военен контингент в хуманитарна мисия по охрана на лагера „Ашраф“ в Ирак, сключено чрез размяна на ноти на 8.02.2006, Държавен вестник, бр. 29, 7.04.2006.

¹³ Пак там.

Публичната дипломация като мирно външнополитическо средство не е на мода сред управляващите неоконсерватори в САЩ. За разлика от военната сила, дипломацията изисква търпение, време и широка интелектуална рамка. Като се имат предвид идейно-политическите и интелектуалните предпоставки на американската администрация от 2000 г. насам (Буш-младши е с коефициент на интелигентност 97 срещу 182 точки на У. Уилсън и 178 – на Делано Рузвелт), може да се открие сериозно основание за negliжираната „мека“ сила във външната политика на САЩ.

Разумът на едно правителство адаптира колективния интелект към конкретна външна политика. По всичко изглежда, че интелектуалната немощ на американската администрация през двата мандата на Буш-младши предпоставя неблагоприятен резултат – неадекватно формулирана външнополитическа цел. Буш и екипът му са свободни да се развиват в съответствие със заложената в интелекта им склонност към съвършенство. Но не биха могли да надскочат тази рамка и да трупат познание независимо от нея.

Единствен Френсис Фукуяма се отказва публично от „твърдата“ сила във външната политика и добавя: „Когато от инструментите, които ти трябва, имаш само един чук, всички проблеми ти изглеждат пирони. САЩ търсят пирони, срещу които да употребят чука. Те ограничават дипломацията и изобщо не разговарят с определени държави.“¹⁴ И още едно признание: „Войната в Ирак беше ненужна. По този начин не можем да преборим тероризма.“¹⁵

Би могло да се очаква отказ на Фукуяма от идеи, споделени в книгата му „Строежът на държавата. Управление и световен ред през XXI век“. Първата се отнася до качествената разлика между националния суверенитет на държавите. Единствен националният суверенитет на САЩ има основание да се разширява в системата на международните отношения. Защото това е страната с най-модерно държавно строителство. Стойността на нейния суверенитет е много по-висока от суверенитета на

¹⁴ Handelsblatt, 7.09.2006.

¹⁵ Ibidem.

държави, които не са конституционни демокрации. Правилно изградените държавни институции на САЩ единствени имат право да решават, „чий суверенитет да бъде нарушен и на какво основание“¹⁶. Нарушаването става със сила. Допуска се международният ред да бъде нарушен при едно обстоятелство: ако влиза в колизия с морални правила и норми, зададени от САЩ. Защото те са по-висши от правовия ред. Като преценява, че превантивната война не може да бъде добър общ принцип в международните отношения, Фукуяма настоява „международната общност да делегира на американците правото на свободна преценка да действат по този начин“¹⁷.

Силата като военнополитически потенциал (относително постоянен фактор на външната политика) или като субектно отношение в социалната система (променлив фактор на външната политика) е генетично чужда на демократичната система на международните отношения. Тя не може да я задейства към естественото ѝ социално саморегулиране. Точно обратно. Международната система регресира под влияние на силата. В този смисъл международният демократичен ред не се нуждае от хегемони, а от държави лидери, които да предложат ориентир за изграждане на мирен и балансиран свят. Тази потребност трябва да се заяви от мнозинството държави, да бъде кодифицирана в правна норма и най-важното – да бъде реализирана в политическата практика.

Каква е поуката за България? Бедната ни държава харчи 2,6% от brutния вътрешен продукт за отбрана и поема разходите на военни контингенти, изпращани на мисии в чужбина (за наука – само 0,3%). Това са над 5000 кадрови военнослужещи и над 1300 единици бойна и специална техника, които армията ни трябва да подготви за участие в пълния спектър на чуждестранни мисии¹⁸.

За мисията на първия контингент от 153 души в лагера Ашраф в Ирак, изпратен през март 2006 г., българският данъ-

¹⁶ Фукуяма, Фр. Строежът на държавата. Управление и световен ред през XXI век, С., 2004, с. 127.

¹⁷ Пак там, с. 146.

¹⁸ В. Сера, 30.01.2006.

коплатец отделя 16 493 200 лева. Министерство на отбраната поема командировачните на бойците, които са между 82 и 100 долара на ден. За децата на рейнджърите са осигурени месечни стипендии от 30 до 70 лева¹⁹. Министърът на отбраната обяснява подробно подготовката на химически взвод, получил сертификат в Лондон, която за три месеца струва 600 000 лева. „Всяка държава – добавя министърът – поема разходите за своята част от силите – от набирането на състава до изпращането му на бойна мисия.“²⁰

Въпрос: Защо управляващите не се допитаха нито веднъж до суверена дали е съгласен да дава пари за мироналагащи мисии? Няма друга държавна власт на Балканите, която да се отнася толкова пренебрежително към референдума като средство на политическа демокрация.

По време на среща с генералния секретар на НАТО Яп де Хоп Схефер през декември 2004 г. президентът Първанов подновява идеята богатите страни членки да поемат значителна част от финансовото бреме по мисиите в чужбина. Получава дипломатичен отказ от Схефер с мотива, че липсва достатъчна солидарност в Съюза, когато става въпрос за пари. Причината е, че „стара“ Европа не желае да плаща сметката на „нова“ Европа. Първата част на Стария континент, която се противопоставя на войната в Ирак, не приема предложението на Първанов, защото това би подменило правилото на консенсус в НАТО и би било ревизия на Северноатлантическия договор. Предложението на българския президент част от войските ни в Коалицията на желаещите в Ирак да се трансформира в сили за подготовка на иракската армия, среща отказа на Схефер: „Ангажиментът на България в Ирак не е в рамките на НАТО.“²¹

Управляващият елит търси съюзни финансови ресурси, а се отказва да „продава“ български терени за американски бази, обявени за временни пунктове. Военни експерти предлагат наем по един долар на ден за американски войник, но съюзническият ентузиазъм на политиците генерира склон-

¹⁹ В-к 24 часа, 3.03.2006.

²⁰ В-к 24 часа, 17.02.2006.

²¹ В-к Сега, 17.12.2004.

ност към безвъзмездно предоставяне на земя. Тази „скромност“ се разминава с преобладаващата практика на САЩ в чуждите им бази, обхващащи площ от 709 095 акра (1 акър е равен на 4 декара), като само 876 от тях са американска собственост. Останалата земя е под наем²².

Полигонът в Ново село е основна база на американските рейнджъри в България. Размърът му е 5-8 км по фронта на 18-20 км. в дълбочина. Авиобазите в Безмер и Граф Игнатиево са дълги около 3 км. Американците ще разполагат там самолетицистерни КС-135. За разширяване на полосата в Безмер трябва да се отчуждят терени от 360 дка²³. В Айтос са складовата база и логистичният център. Неясна е възвращаемостта за България. По всяка вероятност ще си останем с обещаното от Дж. Буш „усещане за повече сигурност“²⁴.

Поуката за България: Играта на два фронта струва скъпо на държавата: веднъж със САЩ по двустранна линия и втори път с НАТО – по многостранна. Затова е актуален въпросът: кога ще се изтеглим от Ирак и какво спечелихме от участието си там. (Веднага се сецам за съобщението, че опрощаваме 80% от външния дълг на Ирак, който надхвърля 1,7 млрд. долара). С готовност подаряваме и малкото, което имаме, а ангажиментите, които поемаме във военната сфера, са често пъти по-големи от тези на богати западни държави. Докато Великобритания декларира физическа невъзможност да участва едновременно в две войни – в Ирак и Афганистан, България изпраща през юни 2007 г. българска рота от 200 военни за охрана на летището в Кандахар „при непредсказуема обстановка и неразпознаваеми врагове“²⁵.

След петгодишна война в Афганистан 26 000 военни от САЩ и коалиционните държави не могат да наложат мира. Местната полиция не желае да съюзничи с войници на ИСАФ. А в южната и източната част на страната съпротивата на талибаните нара-

²² Василев, Пл., По един долар от американски войник – защо не? – в-к 24 часа, 17.06.2006.

²³ В-к Труд, 29.04.2006.

²⁴ Дж. У. Буш: България ще бъде защитена – в-к Капитал, 2.06.2007.

²⁵ В-к Сега, 9.06.2007.

ства. Действията на „антикоалиционните сили“ се засилват. Те стават все по-мотивирани и издържливи. „Това е много опасен район на военните действия; не успяхме да установим контакт с религиозните лидери, а районните кметства са в ръцете на брадати мъже; населението не ни сътрудничи, ако разбере за готвен атентат срещу нас“, признава френски капитан от Първи парашутен полк, командващ 183 френски военни²⁶.

На САЩ са необходими обучени коалиционни сили за най-рискованата дейност в Афганистан – сухопътни атаки, в т.ч. в градски условия. Затова подписват двустранни споразумения с коалиционни държави, в съответствие с които обучават в агресивност своите приятели. Тенденцията на САЩ да продължат с предпочитанията си към военни коалиции по двустранна линия пред многостранността в НАТО задълбочава кризата в съюза. Затова много анализатори са склонни да приемат ангажиментите на НАТО в Афганистан като последната битка на алианса за своя имидж. Според командващи на 100-хилядния контингент на СССР, воювал в Афганистан през 70-те години с подкрепата на още толкова военни от официалната афганистанска армия, „САЩ, Великобритания и съюзниците им от НАТО не са в състояние да преодолеят съпротивата на афганистанците, които умеят да се обединяват срещу чуждия агресор, чието присъствие не желаят“²⁷. С аргументи в тази посока е пълен западноевропейският печат²⁸.

Първото решение за изпращане на български военен контингент в Ирак, прието от Народното събрание през юни 2003г., съдържа некоректно позоваване на резолюция на СС на ООН. Целта е мисията да се представи за мироопазваща вместо за мироналагаща, каквато всъщност е (виж справка за убитите). Българският парламент изпраща български рейнджъри в Керба-

²⁶ Liberation, P., 15.04.2006.

²⁷ В-к Cera, 27.09.2006.

²⁸ ISAF tötet mehr als 60 Taliban in Kandahar, Frankfurter Allgemeine Zeitung, 21.08.2006; 18., 19., 20.08.2006; Gipfel mit Spalten, Die Zeit, 30.11.2006; Sunday Telegraph, 3.06.2007; Mort de deux soldats francois en Afganistan, Le Figaro, 28.08.2006; George W. Bush e sa morale internationale, Le Figaro, 27.08.2006.

ла в съответствие с резолюция 1483 от 22 май 2003 г. на СС на ООН, която определя окупационния статут на многонационалните сили (Occupying Powers under Unified Command), включваща България. В тази резолюция ООН е извън конфликта²⁹.

Четири точки в решението на българския парламент свидетелстват за мироналагане с високи рискове, договорено по двустранна линия със САЩ. Текстът гласи: първо, провеждане на операции за поддържане на стабилността; второ, гражданско-военно сътрудничество (CIMIC) в зоната на отговорност; трето, подпомагане на цивилната администрация и, четвърто, провеждане на активни действия срещу лоялни на бившия режим партии и групировки в зоната за отговорност³⁰.

Четвъртата точка потвърждава основна характерна черта на мироналагането: нарушаването на неутралитета спрямо спорещите страни на терена е предпоставка за успеха на мисията. Мишената е фиксирана: лоялните на Садам. Трябва да ги отстреляш, преди те теб. Агресивността е задължителна. Докато мироопазването изисква строго спазване на неутралитет спрямо страните в конфликта, в противен случай те губят доверие в миротвореца. Оръжието е леко, защото липсва намерение за неговата употреба с цел елиминиране на предварително определен враг.

През септември 2003 г. САЩ успяват да издействат от Съвета за сигурност приемане на резолюция 1511, с която приличат повече държави в Ирак. За първи път ООН е въввлечена в конфликта и поема хуманитарна и възстановителна мисия, подпомагана от многонационалните сили, които вече не са окупационни. За първи път ООН призовава държавите членки да допринесат с военни сили за стабилизирането на Ирак³¹. За разлика от президента Първанов, Буш успява да прехвърли част от сметката върху бюджета на други държави. Същото направи и в Афганистан. Ако НАТО му откаже – край с алианса. И без това Римската стратегическа концепция от 1991 г. не е много ясна относно *raison d'être* (право на съществуване) на военнополитическата организация след разпадане на ОВД.

²⁹ United Nation, Security Council, S/res) 1483, 22. May 2003.

³⁰ Чавдарова, М., Международни отношения, Б. книга, 2005, с.114.

³¹ United Nation, Security Council, S/res) 1511, 16. October 2003.

Като непостоянен член на Съвета за сигурност през 2003 г. България подкрепя едностранно решение на САЩ и Великобритания да започнат война срещу Ирак без решение на НАТО, без резолюция на ООН и при масов антивоенен протест в света. Българският представител в Съвета проявява по-висока активност по въпроса за Ирак от американския посланик Негропонте. За това престараване пред „големия брат“ президентът Първанов получава „Thank you“ от своя американски колега на 11 юни 2006 г. в София. Дали не бихме могли по-добре да преценяваме реалните си възможности и възвращаемостта във външната политика? Като една Словения например, която е икономически най-развитата държава в Югоизточна Европа, членка на НАТО и ЕС, въвела еврото в парично обращение от 1 януари 2007 г., но няма военен контингент в Ирак и Афганистан. Предпочита да харчи приоритетно за социално-икономическо развитие на страната.

Сега е моментът президентът Първанов да предприеме консултации и действия за изтегляне на военния контингент от Ирак. България няма нито прагматично, нито морално основание да е в тази война. Идеологемата, наречена „демократия в Ирак“, ни носи само загуби.

Преди посещението на Дж. Буш в България през юни т.г. българската дипломация демонстрира сервилен подход към суперсилата, вместо да очертае и защити конкретни параметри на българския национален интерес в развитието на двустранните отношения със САЩ. Така, както го правят американските дипломати и външнополитически експерти. Те си казват направо: „Буш вероятно откровено ще попита защо не придвижвате по-бързо изпълнението на плановете за военни бази. Американците смятат това за централен въпрос в двустранните отношения“³². Вместо да определи централния въпрос в двустранните отношения според българския интерес, първият дипломат Ивайло Калфин се превръща в адвокат на американската политика за ПРО в Чехия и Полша: „Този щит не е направен против руско нападение, той се прави за защита

³² Ъсъри, М., Идва да ви каже Thank You, в-к Стандарт, 9.06.2007.

на американска територия срещу съответни заплахи (?) и това не е процес, в който България би могла да участва във вземане на решения³³. И настоява програмата за ПРО да се превърне в по-голяма програма на НАТО, защото „България остава извън противоракетния щит на САЩ“³⁴. Негово превъзходителство Джон Байърли е дал отговор преди поставянето на въпроса от българска страна по следния начин: „Вие намесвате НАТО, а ние изграждаме щита на двустранна основа“³⁵.

България се оказва отново във вилката между НАТО и САЩ. Суперсилата няма за цел „неделимостта на сигурността върху територията на НАТО“, за която пледира вицепремиерът Калфин. Още по-малка е нейната тревога от факта, че „България остава извън противоракетния щит, в територия между западните държави от НАТО и Русия, където напрежението нараства“. САЩ искат само своята 100% сигурност. Всичко останало, включително НАТО, е средство за постигане на едностранния им интерес.

За разлика от българската външна политика, целта и средството във външната политика на САЩ не се смесват. Друг е въпросът, че тази цел – безусловна едностранна сигурност, е толкова нереализуема, колкото и сигурността върху територията на НАТО. Нито САЩ, нито държавите членки на НАТО, в т.ч. България, могат да бъдат сигурни, ако светът извън тях (out of area) е несигурен. Само в глобален смисъл сигурността е неделима. Селективното прилагане на „неделимостта“ към отделни международни субекти, пък били те и най-демократичните, е практически невъзможно в нашия взаимнообвързан свят. Сигурността на парче е много скъпо и краткосрочно благо, което създава проблем на дългосрочната сигурност. Два са аргументите на проф. Г. Стефанов в това направление: първо, съюзите, не само когато са нападателни, но и когато са отбранителни, остават конфронтационно средство за обезпечаване на външната сигурност, предназначени са да произведат своя ефект преди всич-

³³ В-к Монитор, 9.06.2007.

³⁴ Пак там.

³⁵ В-к Сега, 9.06.2007.

ко навън, по отношение на трети, неучастващи в тях страни³⁶; и второ, обезпечаването на сигурността на регионално равнище с помощта на глобални структури и институции не само води към съмнителни успехи, но твърде често значително усложнява ситуациите и поражда още по-сложни проблеми³⁷.

На България и Европа не е необходима програма за ПРО. Това е минало за света (*déjà vue*) от началото на 70-те години на ХХ век, когато СССР и САЩ подписват САЛТ 1 (Strategic Arms Limitation Treaty) за ограничаване на нападателните стратегически оръжия и Договора за ограничаване на системите за противоракетна отбрана, известен като Договора за Про (Antibalistic Missile Treaty). Двага договора – най-убедителен сигнал за ядрено разоръжаване – са подписани от президентите Никсън и Брежнев и влизат в сила през октомври 1972 г. Страните се договарят да не разгръщат системи за противоракетна отбрана на своя територия, като всяка може да има само два комплекса противоракетни установки – около столицата и района на шахтите за МБР (междуконтинентални балистични ракети).

В края на 2001 г. САЩ излизат от Договора за ПРО с мотива за борба срещу международния тероризъм. Американската администрация продължава работата си по програми за противоядрен щит (радарът в Чехия и ракетните установки в Полша са част от тях), с което продължава надпреварата във въоръжаването. Единият се стреми да създаде по-съвършени системи за прихващане и унищожаване на междуконтинентални ракети с ядрени глави, а другият измисля „по-умна“ ракета, която да преодолее ядрения щит. И така до безкрай. На фона на задълбочаваща се асиметрия между бедни и богати, при 1 млрд. безработни в третия свят с авангард от безброй „международни терористи“. След американската офанзива за инсталиране на елементи на система за противоракетна отбрана в Полша и Чехия Русия предизвиква САЩ с нова междуконтинентална балистична ракета РС-24, разработена въз основа на „Топола-М“, но за разлика от нея може да носи 10 ядрени глави, които

³⁶ Стефанов, Г., Теория на международната сигурност, Сиела, С., 2005, с. 373.

³⁷ Пак там, с. 236.

се разчленяват, и със своя далечен обсег от 11500 км. със сигурност достига Европа³⁸.

Вместо да търси натовски измерения на американската програма за Про, българската дипломация има по-разумен ход – да насочи вниманието на света върху два взаимосвързани процеса за спиране на надпреварата в стратегическите въоръжения: първо, ограничаване броя на установки, ракети и ядрени глави, и второ, премахване на противоракетните системи. В момента САЩ са извън втория процес. Да не говорим за ДОВСЕ (Договора за обикновените въоръжени сили в Европа), по линия на който противоречията между Русия и НАТО се натрупват и изострят след влизане на бивши социалистически страни в алианса.

Във връзка с американските намерения в Чехия и Полша Русия обмисля оттегляне от Договора за ликвидирани ракетите със среден обсег (INF), подписан от М. Горбачов и Р. Рейгън през 1987 г. след двегодишни преговори между СССР и САЩ. Договорът забранява разработване и разполагане на наземни балистични ракети с малък и среден обсег, както и на всички наземно базирани крилати ракети. Испекцията за изпълнение на договора приключва през 2001 г. Ако и това стане, то Буш-старши и М. Горбачов могат да се качат отново на гътническия кораб „М. Горки“ и да се откажат от думите си, произнесени на 3 декември 1989 г.: „Днес приключи Студената война.“

По всичко изглежда, че тази война не е завършила. САЩ продължават опитите да довършат победения „съперник“. Така е наречена Русия в Стратегическия план на Държавния департамент за периода 2007–2012 г. Обявен е основен приоритет на американската дипломация – да се даде отпор срещу „негативното поведение на Русия“. Паралелно с твърдата политика в руско направление САЩ ще продължат да завладяват иракския нефт, въпреки неодобрението на американската общественост³⁹, ще се настаняват в Азия, борейки международния тероризъм, а светът ще трябва да им вярва, че всичко това е в името на демокрацията и прогреса. И най-важното

³⁸ В. Дневник, 30.05 2007.

³⁹ What to Do in Iraq: A Roundtable, Foreign Affairs, July/August, 2006, 150–169.

– американската администрация ще продължава да осигурява работни места в оръжейната транснационална компания номер едно в света – Локхийд Мартин, участваща в разработване и производство на противоракетната система Пейтриът и по-съвършенната от нея MEADS (Medium Extended Air Defense System), която от 2012–2014 г. трябва да замени отбранителните системи Roland, Hawk и Patriot⁴⁰.

Така работят американците: веднъж противорекетен щит с далечен обсег за Полша и Чехия и втори път противоракетен щит със среден обсег за България, Румъния, Гърция и Турция. Само да има кой да плаща. На България от три години се предлага системата „Пейтриът“ (сигурно има доста на склад преди замяната ѝ с по-съвършена), но главнокомандващият не се е произнесъл публично по нея. Както си мълчи за американските бази и за отлаганата с години концепция за национална сигурност. Вместо това президентът инициира дългосрочни икономически стратегии и разчети, от които едва ли има смисъл, ако трябва да плащаме за американски щитове – било по многостранна (натовска) линия, било директно на САЩ. Не могат да излязат сметките за българската икономика, ако се дават грешни пари за военно-политическата сфера със съмнителна възвращаемост. Защото сигурността на България е неделима – военна, политическа, икономическа, екологична и други форми на нейно проявление. Както е неделима международната сигурност.

⁴⁰ www.army-technology.com/projects/meads/; www.missilesandfirecontrol.com/our_products/airdefense/MEADS/product-MEADS.html.